

Tűnődések Európa határaitól a menekültkérdés kapcsán

DÖVÉNYI ZOLTÁN

A közgondolkodásban Európa – mint önálló kontinens – elhatárolása nem jelent gondot, a földrész határait már az általános iskolában is tanítják. Am egy kicsit alaposabban utána nézve a dolognak kiderül, hogy Európa lehatárolása nagyon is problémás, főleg akkor, ha konkrét esetek megoldásáról van szó. Így került szembe ezzel a problémával pl. a magyar menekültügy is. Amikor Magyarország 1989. október 15-én csatlakozott a Genfi Menekültügyi Konvencióhoz, arra vállalt kötelezettséget, hogy Európa területéről fogad be menekülteket. Az 1989-es politikai szituációban még nem látszott szükségserűnek Európa pontos definiálása, mivel a hazai menekültkérdés akkor még csak az erdélyi magyarok befogadását jelentette. Ebben a szituációban még teljesen mindegy volt, hogy pl. Európa K-i határa hol húzódik. A Szovjetunió utódállamokra bomlásával viszont nagyon is lényeges lett Európa lehatárolása, mivel messze nem mindegy, hogy mekkora terület menekültproblémáinak megoldásába kapcsolódunk be.

Európa határainak megvonásánál az első gondot az jelenti, hogy Európa nem felel meg a kontinens alapvető definíciójának, mivel nincs minden oldalról óceánokkal és tengerekkel határolva. Szigorúan véve tehát csak Eurázsia lehetne önálló földrész.

Felmerülhet azonban az a kérdés is, hogy egyáltalán jogos lenne-e Európa nevének szerepeltetése ebben az összevont kontinensben? A méretek ugyanis meglehetősen eltérők. Mivel Ázsia több mint négyszer akkora, mint Európa, ezért eléggé megalapozottnak látszik ALEXANDER VON HUMBOLDT (1769–1859) megállapítása, miszerint Európa nem más, mint Ázsia Ny-i félszigete.

Európa azonban a fentiek ellenére is önálló földrészként tartatik nyilván, aminek alapvetően történeti, nem pedig földrajzi okai vannak. Európa kiváltságos helyzete annak a következménye, hogy az emberiség történetében ez a földrész kiemelkedő szerepet játszott, így önálló kontinensként történő elismerése tulajdonképpen az európaiak „részhajlásának” a következménye.

Földünk ezen része azonban korántsem azt a területet jelentette a múltban is, mint napjainkban. A Római Birodalom, majd a kialakuló feudalizmus korában Európa az akkor élők számára jórészt csak a mai Nyugat- és Dél-Európát jelentette. Később, a feudalizmus elterjedésével kontinensünk határai egyre K-ebbre tolódtak (így pl. Lengyelország, Csehország és Magyarország kb. 1000–1300 között szervesült Európa magterületéhez).

A kontinens K-felé „nyomulása” azonban nem volt folyamatos és valójában évszázadokra meg is állt ez a terjeszkedés. Abban az időszakban a ma Kelet-Európának nevezett hatalmas térséget semmiképpen sem tarthatuk Európa részének, mivel – SZÚCS JENŐ megfogalmazása szerint – ezen az eurázsiai sztyepek nomád világa a Mongol Birodalom képében ékként nyomult be a geográfiai Európa testébe. Ezt a konstellációt Oroszország csak több évszázados szívós küzdelemben tudta felszámolni, így a mai Kelet-Európa érdemibb kapcsolódása Európa törzsterületéhez csak a 18–19. sz.-ban mehetett végbe. Ez a történelmi fáziskésés azzal a következménnyel is jár, hogy a K-i területek Európához tartozása több-kevesebb alappal megkérdőjelezhető.

A sajátos történeti fejlődés az oka annak is, hogy Európa K-i határát meglehetősen későn jelölték ki, ráadásul eléggé esetleges jelleggel. Itt az a furcsa helyzet állt elő, hogy egy történeti fejlődés nyomán kialakult Európa K-i lezárása nem történeti, hanem kimondottan természetföldrajzi alapon történt. Így amit ma Európa K-i, ill. DK-i határának tartunk (Ural-hegység, Ural-folyó, Kaszpi-tenger, Manics-süllyedék), az meglehetősen problémás, ha pl. a menekültügy szempontjából ítéljük meg.

Az alapvető gondot itt az jelenti, hogy egy földrész határa országokat vág keresztül. Ez elsősorban Oroszország esetében feltűnő, de K-en Kazahsztánnak, DK-en pedig Törökországnak is vannak európai területei, ha szigorúan ragaszkodunk kontinensünk természetföldrajzi alapon történő lehatárolásához. Hol van hát végül is Európa K-i határa? A válasz nem könnyű, és ebben a felemás helyzetben elméletileg több megoldás is elképzelhető.

Az első az, hogy szigorúan ragaszkodunk Európa konvencionális határaihoz, s az ezen belüli térségekből fogadunk menekülteket. Ez a megoldás azonban felettébb aggályos lenne, mivel így három országot is úgy osztanánk ketté, hogy éles megkülönböztetést tennénk az országrészek között. (Elég nehéz lenne pl. indokolni azt, hogy miért teszünk különbséget az Ural Ny-i és K-i oldalán lakók között.)

A második variáció az lehet, hogy *Európához tartozónak tekintünk minden olyan országot, aminek európai területei is vannak.* Ez azt jelenti, hogy ígéretet tennénk Oroszország, Kazahsztán és Törökország teljes területéről érkező menekültek befogadására. Nem kétséges, hogy ez öngyilkos vállalkozás lenne, s nehéz lenne elfogadtatni a közvéleménnyel, hogy Magyarországnak menekülteket kell befogadni pl. az Amúr vidékéről.

A harmadik lehetőség annak kimondása, hogy Magyarország csak olyan országokból fogad menekülteket, amelyek *teljes területe Európában van.* Ebben a megközelítésben Oroszország, Kazahsztán és Törökország kiesne a körből.

Megítélésünk szerint az utóbbi variáció érvényesítésére kellene törekednünk. Ez esetben a gondot elsősorban Oroszország kirekesztése jelentené. Ezzel kapcsolatban meg kell azonban jegyezni, hogy Oroszország (ill. korábban a Szovjetunió) Európához sorolása korántsem volt egyértelmű és mindenki által elfogadott dolog. Az 1937-es Páneurópa-kongresszus témájául Európa határainak megvitatását választotta, s ott az az álláspont alakult ki, hogy Európa K-i határai egybeesnek Oroszország Ny-i hatáiraival. TELEKI PÁL még 1931-ben a következőket írta erről a problémáról: „Európán csak a tagolt, atlanti, sokállamú nagytájt értem, amelyet Ny- és Közép-Európának szokás nevezni – Oroszország nélkül. E nélkül, nem azért, mert bolsevista, de mert mint nagytáj, természetileg és emberileg a másiknak mindig ellentéte volt: tagolatlan, a tengertől elzárt, Ázsia felé nyitott, a szibériai táj zökkenés nélküli folytatása, ázsiai népek olvasztóköhéja.”

A Szovjetunió Európához sorolása tehát inkább politikai, semmint történeti és földrajzi alapon történt, s ennek megfelelően mindig is magában hordozta a bizonytalanságot.

A végső kérdés persze az, hogy ebben a bizonytalan helyzetben mit tehet a magyar menekültügy? Megítélésem szerint Európa bizonytalan elhatárolásának van egy előnye is: mivel nincs mindenki által elfogadott Európa-definíció, Magyarország maga döntheti el, hogy mely országokat sorol Európához. Ezt annál is inkább megteheti, mert más szervezetek is elég szabadon kezelik Európa fogalmát, s az ide tartozó országok körét saját szempontjaik szerint jelölik ki. Itt elegendő csak arra hivatkozni, hogy Izrael több sportág Európa-bajnokságában is részt vehet, Törökország pedig a Közös Piac társult tagja, jóllehet egyik ország sem a földrajzi értelemben vett Európában fekszik.

Magyarország eddigi menekültpolitikája elegendő erkölcsi alapot ad arra is, hogy saját érdekében bizonyos megkötéseket tegyen. Az egy milliárd dollár GDP-re jutó menekülték száma az európai országok közül messze Magyarországon a legmagasabb, s ez azt is jelenti, hogy az ország teljesítőképességéhez képest aránytalanul nagy terhet vállalunk a menekültügy megoldásában. Ha ezt is mérlegelve vesszük szemügyre a Szovjetunió utóállamait, akkor a következő megállapításokra juthatunk:

– A történeti fejlődés alapján egyértelműen Európához tartozik a három balti állam (Észtország, Lettország, Litvánia). Jóval kevesebb érv szól ugyan mellette, de végül is az európai fejlődés peremterületeként Európa részének tartható Fehéroroszország (Belorusszia) is. Tovább haladva egyértelműen Európához tartozik Moldova is. Határeseként Európába tartozónak ítéelhető Ukrajna, ahol súlyos érvként kell figyelembe venni az itt élő magyar kisebbséget.

– Európai területeik ellenére nem sorolnánk Európához Törökországot és Kazahsztánt. Döntő kérdés Oroszország és a kaukázusi köztársaságok esete. Ha a magyar menekültügy gesztust akar tenni, akkor esetleg deklarálhatja, hogy Oroszország európai – az Ural hegységtől Ny-ra eső – részéről fogad menekülteket, annak ellenére, hogy ez a megoldás több – korábban már említett – problémát is magában hordoz. Ez egy olyan lépés lenne, amit nem kötelező megvárni, s kizárólag olyan politikai döntés lenne, amit tudományos érvekkel nem lehet egyértelműen alátámasztani.

– Ugyancsak politikai, s nem tudományos döntés nyomán felmerülhet grúz és örmény menekültek befogadása is. Itt az alapvető gond, hogy Grúzia és Örményország kívülesik Európa természetföldrajzi határain, ugyanakkor – lévén mindkét ország keresztény – erős szálakkal kapcsolódnak az európai kultúrkörhöz. Az örmények esetében a hagyományosan jó történeti kapcsolatok is érvként szolgálhatnak (elegendő itt a magyarországi örmény diaszpóra pozitív szerepét említeni).

Összegzésként még egyszer rögzíteném, hogy a magyar menekültügynek van bizonyos mozgástere a nem egyértelmű kontinenshatárok következtében. A végső döntés a politikuskok kezében van. Ebben a tudomány nem lehet döntőbíró, mindössze a háttéranyagot szállíthatja a gondos mérlegelést kívánó döntéshez.